

DR. HEINRICH BARTH;

DOOR

DR. A. T. REITSMA.

Het geheel onverwachte berigt, dat dr. HEINRICH BARTH den 25 November j.l. te Berlijn in de volle kracht van zijn leven door den dood is weggerukt, heeft zeker allen getroffen, die voor eenige jaren zijne heldhaftige ontdekkingstogten in de binnenlanden van Afrika met belangstelling zijn gevolgd. Maar dit berigt zal evenzeer levendige deelneming wekken bij de wilde natuurkinderen van Afrika, die nog heden ten dage in de Sahara en in Soedan, van den Nijl tot den Senegal van ABD-EL-KERIM (met dien naam stond hij onder hen bekend), van zijne reizen en lotgevallen zooveel weten te verhalen en zijnen naam steeds in eer houden.

Een kort berigt aangaande zijn leven en werken, uit dr. A. PETERMANN's *Mittheilungen über wichtige neue Erforschungen auf dem Gesamtgebiete der Geographie*, 1865, XI, bl. 429 overgenomen, zal zeker in dit tijdschrift niet misplaatst zijn.

HEINRICH BARTH werd den 19 Mei 1821 te Hamburg geboren. Reeds op het gymnasium te dier stede ontwikkelde zich zijn uitstekend talent voor taalstudie, en nadat hij in den herfst van 1839 naar de universiteit te Berlijn was gegaan, wijdde hij zich bij voorkeur aan de philologie. Zijne studiën waren echter niet eenzijdig gerigt op den bouw der oude talen, maar hij trachtte in de archacologische en historische wetenschappen in te dringen, ten einde het geheele leven der klassieke oudheid te doorgronden; en opgewekt door de voorlezingen van CARL RITTER, ontwaakte in hem het verlangen om den bodem zelve uit eigene aanschouwing te leeren kennen, waarop zich dit leven gevormd en ontwikkeld heeft. Dit is de grond van zijne voorliefde voor de landstreken rondom de Middellandsche Zee, die hij met de hem eigene standvastigheid en volharding door zijn geheele leven behield en die de aanleiding gaf tot al zijne reizen.

Na een eerste verblijf in Italië in den winter van 1840 tot 1841 eindigde hij zijne studiën te Berlijn, promoveerde den 31 Julij 1844 op eene dissertatie met den titel: „*Corinthiorum commercii et mercaturae historiae particula*” en ving in het begin van het jaar 1845 zijne wandelingen rondom de Middellandsche Zee aan. Hij doorreisde Frankrijk, Spanje, de noordelijke kustlanden van Afrika, het schiereiland Sinäi, Palestina, Syrië, Cyprus en Klein-Azië en keerde in 1847 over Griekenland naar zijn vaderland terug.

Was ook bij deze reizen zijne opmerkzaamheid bij voorkeur gevestigd op alles, wat licht over de oudheid kon verbreiden, zoo bleef toch de hedendaagsche toestand hem geenszins onverschillig. Hij verhaalt, dat hij steeds een oog gewend had naar die half of geheel onbekende landstreken in het binnenland van Afrika, welke met de kust in verbandtenis staan, dat het verlangen om meer van die streken te weten hem toen reeds niet weinig aandreef, en dat de woorden van een Haussa-slaaf in de Tunetaansche stad Kaf: „Indien het God behaagt, zult gij u nog opmaken en Kano bezoeken,” hem voortdurend in de ooren klonken. Met begeerigheid greep hij daarom de hem onverwacht aangeboden gelegenheid aan om aan eene groote ontdekkingsexpeditie naar Afrika deel te nemen. Naauwelijks had hij zich aan de universiteit van Berlijn als privaat-docent gevestigd en het eerste deel van zijn reiswerk: *Wanderungen durch die Küstenländer des Mittelmeeres, ausgeführt in den Jahren 1845, 1846, 1847*, Erster Band, *Das Nord-Africanische Gestadeland* (Berlin 1848) voleindigd, toen de Engelsche regering in den zomer van 1849 besloot eene expeditie onder JAMES RICHARDSON naar het binnenland van Soedan af te zenden en op voorstel van dr. PETERMANN en den ridder BUNSEN toestemming gaf, dat een Duitsch geleerde aan deze onderneming deel nam. Het is genoegzaam bekend, hoe BARTH en later OVERWEG zich met geestdrift aan de expeditie aansloten en hoe beide, en wel met name BARTH, die alleen in leven is gebleven, haar door wetenschappelijken zin, veelomvattende kennis en moedige volharding tot eene eeuwig gedenkwaardige hebben weten te maken.

Zij reisden in November van Berlijn af, kwamen den 18 Januarij 1850 in Tripoli aan en braken van hier den 24 Maart naar Soedan op. Den 10 October betrad BARTH als de eerste Europeaan, Agades, de hoofdstad der tot hiertoe bijna geheel onbekende groote oase Aïr, en daarmede was de lange reeks van uitstekende nasporingen en ontdekkingen geo-

pend; waardoor deze expeditie zoo zeer uitmunt. Over Katsena en Kano den 2 April 1851 te Koekawa aangekomen, drong BARTH van hier in de eerste plaats naar het zuiden door, ontdekte den 18 Junij 1851 de Benue, dien grooten oostelijken arm van den Niger, dien BAIKIE in 1854 als een geschikten waterweg tot diep in het hart van Soedan leerde kennen, en bereikte den 20 Junij de hoofdstad Jola van het vroeger onbekende land Adamawa. Insgelijks van Koekawa uit bezocht hij later in gezelschap van den beruchten rooverstam der Oeëlad-Sliman het ten noorden van het Tsadmeer gelegene Kanem, met den Scheick van Bornoe op een slavenjagt de heidensche landen aan den westelijken arm van den Scheri en met slechts twee bedienden het ten zuiden van het Tsadmeer zich uitbreidende Bagirmi. Nadat hij zich echter overtuigd had, dat het hem bij zijne geringe middelen onmogelijk was zich een weg naar het zuidoosten naar den Indischen Oceaan te banen, en nadat hij zijnen na RICHARDSON's dood eenigen reisgezel OVERWEG den 27 September 1852 verloren had, ondernam hij den 25 November 1852 wederom van Koekawa uit het koene waagstuk van eene reis naar Timboektoe. Den 20 Junij 1853 stak hij bij Sai den Niger over, bereikte den 3 September Kabara, de haven van Timboektoe en hield den 7 September zijne intrede in deze beroemde woestijnstad. Zijne ontmoetingen gedurende zijn zevenmaandsch verblijf te Timboektoe, de hem van de zijde der Fulben onmiddellijk dreigende gevaren, de twisten van geheele natiën om den persoon van den roekeloozen Christen zijn naauwelijks minder bekend dan de lotgevallen van ROBINSON CRUSOE.

Nadat hij den 19 April 1854 de terugreis aanvaard had, volgde hij den loop van den Niger van Timboektoe naar Sai, lag in September ziek te Woerno neder en werd door koorts en geldgebrek te Kano opgehouden. In dezen tijd hield men hem zoowel te Koekawa als in Europa voor dood; daar had men reeds zijne nalatenschap onder elkander verdeeld, hier schreef men zijn nekroloog¹⁾. Maar op dezen treurigsten tijd zouden spoedig vreugde en zege volgen. Den 1 December ontmoette BARTH onverwacht in een bosch EDUARD VOGEL, die hem was nagezonden. Den 11 December kwam hij te Koekawa terug, den 10 Mei 1855 aanvaardde hij de terugreis naar Tripoli en den 28 Augustus was hij

¹⁾ GUMPRECHT, *Heinrich Barth's Leben und Wirken*, in het *Zeitschrift für allgemeine Erdkunde*, 1855, IV, S. 53.

zoo gelukkig naar dit punt, vanwaar hij zijn togt begonnen had, terug te keeren. „Toen wij de stad naderden”, zoo verhaalt hij, „die ik voor 5½ jaar verlaten had en die mij nu als eene ingangspoort tot rust en zekerheid toescheen, vloede mijn hart over van vreugde en na eene zoo lange reis door dorre woestijnen was de indruk, dien de rijke plantengroei in de tuinen, die de stad omringden, op mijn gemoed maakten, buitengemeen groot; veel grooter was echter nog de uitwerking van het gezigt op de onmetelijke oppervlakte der zee, die in helderen zonneschijn zich in het donkerste blaauw voordeed. Het was de prachtige binnenzee der oude wereld, de wieg der Europeesche beschaving, die van den vroegsten tijd af het voorwerp van mijn warmst verlangen en van mijne ijverigste navorschingen was geweest. En toen ik in veiligheid en welbehouden haar zoom betrad, gevoelde ik mij van zulk eene dankbaarheid jegens de goddelijke voorzienigheid vervuld, dat ik neiging gevoelde van mijn paard af te stijgen en aan den oever der zee den Almagtige te danken, die mij met zoo zichtbare genade door alle die gevaren had heengeleid, welke mijn levenspad omgaven zoowel door dweeppieken menschen als door een ongezond klimaat.”

Zeker heeft geen reiziger ooit meer deelneming en belangstelling gewekt in het verre binnenland van het geheimzinnige, nog altijd zoo weinig bekende Afrika dan BARTH; en als dit ook voor alle dingen moet toegeschreven worden aan de wonderbare ontmoetingen op zijne van allerlei soort van gevaren omgeven paden, zoo heeft het toch ook in wetenschappelijk opzigt zijne welgegronde en volkomene regten. Het groote reiswerk van BARTH, dat tegelijk in eene Duitsche en Engelsche uitgave in 't licht verscheen ¹⁾ en waarvan later ook een uittreksel in twee deelen werd uitgegeven ²⁾, heeft, zooals BARTH zelf het uitdrukt, voor de oogen van het wetenschappelijk publiek in Europa een zeer groote uitgestrektheid lands van de afgezonderde Afrikaansche wereld geopend; want daargelaten de nieuw ontdekte en door hem het eerst beschrevene landstreken, zooals Air, Adamawa en de landen aan den Niger, breidden BARTH's onderzoekingen zich bijna over het geheele

¹⁾ *Reisen und Entdeckungen in Nord- und Central-Afrika in den Jahren 1849 bis 1855* von dr. HEINRICH BARTH. 5 Bde, mit Karten und Illustrationen. Gotha, J. PERTHES, 1857, 1858. Van dit werk verscheen eene Nederduitsche vertaling in 5 deelen te 's Hertogenbosch bij de gebr. MULLER van 1858—1860.

²⁾ Gotha bij J. PERTHES, 1859.

binnenland van het ten noorden van den aequator gelegen gedeelte van Afrika uit, zoodat ze voor de eerste maal een geographisch overzicht dezer belangrijke, zoo moeilijk toegankelijke wereld verschaften, en zijne navorschingen over geschiedenis, politiek en talen openden een geheel nieuw gebied en leverden eene verbazende menigte gewigtige feiten.

Dit alles bragt hij tot stand onder de ter nederdrukkendste omstandigheden. Ook zijn krachtig lichaam ondervond al spoedig den verderfelijken invloed van het Afrikaansch klimaat, en tevens had hij bijna altijd te kampen met het nijpendste geldgebrek; zijne geheele groote reis heeft hem niet meer dan f 18000 gekost! Het is waarlijk te verwonderen, dat hij bij deze veel omvattende ethnographische en geographische nasporingen nog tijd vond tot de hoogst moeilijke, wellicht door geen anderen reiziger met zooveel naauwkeurigheid en volharding doorgezette opneming zijner reisroute, die den vasten grondslag tot de teekening zijner kaarten aan de hand gaf. Als men bedenkt, dat hij dikwijls alle vijf minuten horologie en kompas vergeleek, de snelheid van den loop der kameelen op verschillende uren van den dag zorgvuldig mat, deze op de rigting en de lengte van den afgelegden weg betrekkelijke waarnemingen opteekende, bovendien al wat op zijnen weg opmerkingswaardig was, in zijn dagboek vermeldde, daarenboven het meestal uit verschillende natiën bestaande reisgezelschap over ver en nabij gelegen zaken uitvraagde en tot de aanleering van de hem voorheen geheel vreemde menigvuldige talen gebruikte, dit alles nagenoeg zes jaren lang en op eené ten minste 3000 Duitsche mijlen lange reis voortzette, — dan moet men niet alleen zijne arbeidskracht en energie bewonderen, maar zal tevens erkennen, dat zulk een werk voor langen tijd het fundamenteele, eigenlijk gezegde bronnenwerk zijn zal en alle voorafgegane nasporingen oneindig verre achter zich moet laten. BARTH was zonder twijfel de eerste autoriteit over het noordelijke Midden-Afrika, en zijne reizen aldaar laten zich met opzigt tot den omvang van het voor het eerst onderzochte gebied en de vruchtbare opwekking tot verdere reizen en onderzoekingen slechts met die van COOK naar de Zuidzee en met die van ALEXANDER VON HUMBOLDT naar Amerika vergelijken.

Inderdaad oefende hij als een der grootste reizigers, die ooit geleefd hebben, door zijn voorbeeld een magtigen invloed uit, en een aanzienlijk getal van jeugdige menschen, gloeiende van geestdrift, gingen

uit, zijn voorbeeld met ijver navolgende, door zijne levendige deelname en door den omvang zijner ervaring en groote wetenschap aangevuurd en geleid.

Maar men zoude de verdiensten van BARTH slechts half erkennen, als men in hem slechts eenen grooten reiziger zag. De aardkunde in haren geheel en omvang heeft in hem een onvermoeiden en alles opofferenden bevorderaar gevonden. Hij leefde slechts voor de geographische wetenschap, en toen hij te Berlijn de plaats gevonden had, die hem evenzeer toekwam, als zij met zijn streven in overeenstemming was, ontwikkelde hij onder anderen als voorzitter van het geographisch genootschap aldaar en als oprigter en bestuurder van de Carl-Ritter-stichting zijne onafgebrokene werkzaamheid voor de veel omvattende wetenschap der aardkunde, die zeker tot de eerste en gewichtigste vakken der menschelijke wetenschap behoort.

Bij deze veel omvattende werkzaamheid verloor hij zijn oorspronkelijk doel niet uit het oog. In zijne kennis van de landen rondom de Middellandsche zee waren nog leemten, en naauwelijks had hij zijn reiswerk over Afrika voleindigd, of hij greep weder den wandelstaf aan en bereisde nog in den herfst van 1858 de noordelijke helft van Klein-Azië van Trapezunt over Kaisarieh tot Scutari ¹⁾. Na eenigen tusschentijd volgde in 1861 zijne reis naar Spanje, in 1862 die dwars door het binnenste van Europeesch Turkije ²⁾, in 1863 eene Alpenreis, waarop hij de Beijersche, Graubundner, Tirolsche, Norische, Cadorische en Cottische Alpen bezocht, in 1864 eene herhaalde reis naar Italië en in 1865 eene tweede reis naar Europeesch Turkije. Zoo was hij onvermoeid bezig zijne studiën over de landstreken rondom de Middellandsche Zee te voleindigen.

BARTH was nog maar in zijn 45ste jaar. Wat had hij na zulke voorbereidende werkzaamheden, met zoo ver uitgestrekte betrekkingen en zoo grooten invloed voor de kennis van onzen aardbol niet kunnen verrigten!

Het is hem helaas! niet eens vergund geweest de bearbeiding van zijne hoogst gewigtige onderzoekingen over de talen van Afrika ten

¹⁾ Een Verslag van deze reis vindt men in de *Ergänzungsband I*, tot PETERMANN's *Mittheilungen*, 1855.

²⁾ *Zeitschrift für Allgem. Erdkunde*, XV, S. 538 en XVI, S. 117.

einde te brengen. Na eene ongesteldheid van slechts twee dagen, maakte de dood, des zaturdags middag den 25 November, een einde aan zijn leven, dat onder velerlei ervaringen onafgebroken aan de wetenschap was toegewijd.

Als mensch bezat de overledene onder eene soms wel wat ruwe schaal, die aan bloot conventioneele vormen weinig waarde hechtte, en die zij, die hem niet nader kenden, ten zijnen nadeele konden uitleggen, een edel karakter en een voortreffelijk hart. De geographische wetenschap verloor in HEINRICH BARTH een van hare grootste sieraden en krachtigste steunpilaren, Duitschland een zijner beste en verdienstelijkste zonen, die den Duitschen naam ook in het buitenland achting heeft verworven. Zacht ruste zijne asch!
